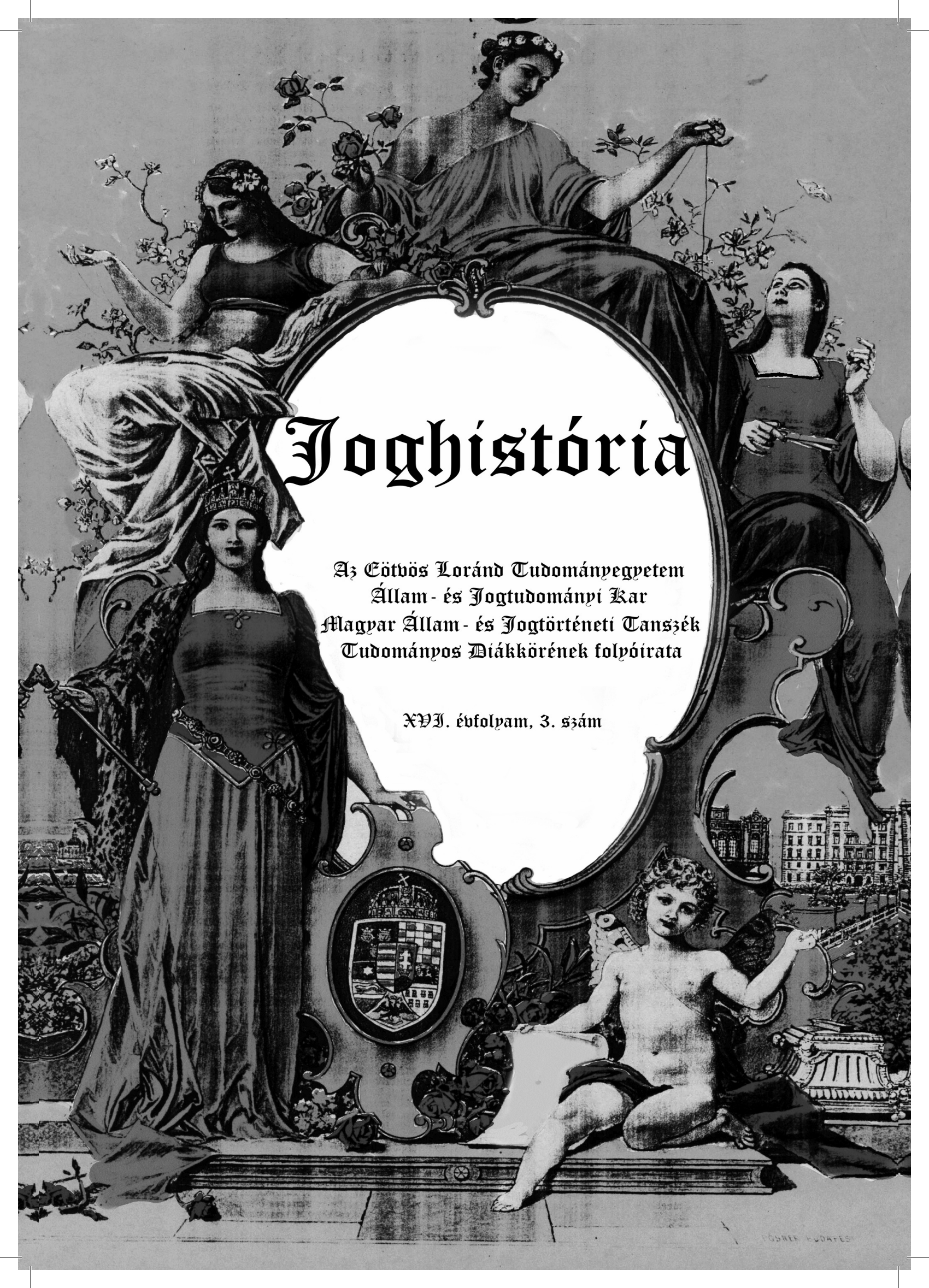

The entire page is framed by an elaborate, symmetrical decorative border. At the top, two female figures in classical robes are seated, holding roses. On the left, a standing female figure in a crown and long gown holds a scepter. On the right, another standing female figure is shown. At the bottom, a winged cherub sits on a pedestal. The central oval frame contains the title and publication information. The coat of arms of the University of Eötvös Loránd is positioned at the bottom center of the frame.

Joghistoria

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
Tudományos Diákkörének folyóirata

XVI. évfolyam, 3. szám

Kedves Olvasóink!

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör (MÁJT TDK) nevében szeretettel köszöntjük régi és új Olvasóinkat. A diákkör kiadványa 2011 szeptemberében vette fel a Joghistória nevet. Most a legújabb számot tartjátok a kezetekben, amely először jelentkezik rovatokkal. Reméljük, hogy a változások segítik a lapban történő eligazodást, s az továbbra is kellemes és hasznos időtöltés jelent majd mindenki számára.

A Joghistória mellett – ha igazán össze akarjátok kötni a kellemest a hasznossal – ajánljuk a TDK üléseket, melyek során még jobban elmélyedhettek a jogtörténetben, a szakma nagyjait hallgathatjátok, és kérdéseket tehettek fel nekik. Az üléseket mindig a hallgatóság – tehát Ti – alakítjátok, a szakmai részek mellett nagy hangsúlyt kapnak az érdekességek, az átfogó ismeretek, a hallgatóbarát előadásmód, valamint az interaktivitás. Ha kérdéseitek van – akár a féléves programokkal, előadásokkal, akár az anyaggal kapcsolatban, forduljatok hozzánk nyugodtan, vagy látogassatok el a <http://www.majt.hu> oldalra.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör tagjai

majttkd@gmail.com

Csatlakozz hozzánk a Facebook-on is!

<http://www.facebook.com/MAJTSDK>

Tartalomjegyzék

1. **Országalma** - Körmendi Tamás: A király országa – az ország királya 4. oldal
2. **Perpatvar** - Rácz Anna: Pillanatkép a magyarországi esküdtbíráskodásról (1896 – 1919) 6. oldal
3. **Régen és ma** - Losonczi Eszter: Büntetés-végrehajtás múltja és jelene 11. oldal
4. **Tükörkép** - Ihász Péter: Az ember a kódex mögött Csemegi Károly élete és munkássága 14. oldal
5. **Kultúra** - Barta Áron: A nemzetközi büntetőbíráskodás alkalmazásának dilemmái 18. oldal
6. Tóth Boldizsár: Fáy András születésének 225. évfordulójára 20. oldal

Most induló rovataink rövid jellemzése:

Országalma: A koronázási jelvények közül az országalma a glóbuszt (földkerekséget), illetve az uralkodó által uralt szeptet (az országot) jelképezi. A rovat ennek a kis résznek az alkotmánytörténetével foglalkozik.

Perpatvar: A népmesei elnevezés ellenére, egy komoly témával, az eljárásjoggal foglalkozik a jogtörténeten belül.

Tükörkép: A középkori királytükrök és a modern újságírás találkozása, azaz egy-egy jogtörténethez kapcsolódó személy (uralkodó, udvari méltóság, jogtörténész) bemutatása.

Régen és ma: A jogtörténeti és a jelenleg hatályos jogi konstrukciók találkozása. Hogyan volt akkor? Mi változott ma? Mi maradt meg?

Kultúra: Ez a rovat a jogtörténethez kevésbé kapcsolódó határterületekkel foglalkozik. Célja, hogy felkeltse az Olvasók érdeklődését más művek vagy programok iránt.

Országalma

A király országa – az ország királya

írta: Körmendi Tamás

A szélső nemzeti lét, a megkésetttség, a kényszerpálya és a modellkövetés ellenére, a magyar államalapítással új állam jött létre. Minden belső konstrukció (alkotmány) ebbe az irányba mutatott. Az alakulat azonban nemcsak létezett, hanem kapcsolatba is lépett más alakzatokkal. A külkapcsolatok jogi hátterének vizsgálata segíthet tisztázni a korabeli magyar állammal kapcsolatos problémákat is, mert az ilyen államelméleti kérdések sokszor az alkalmazott formák ismeretében jobban megítélhetőek.

A középkori magyar állammal kapcsolatban az az álláspont a legelfogadottabb, hogy kezdetben, azaz a patrimoniális monarchia időszakában a főhatalom az uralkodó magánjogi jogosítványain nyugodott¹, később a rendi-, illetve a rendi-képviselési monarchiában megfigyelhető egy fokozatos közjogiasodás, amely a későbbiekben is folytatódott. Ezt a linearitást úgy lehet megragadni, hogy a király országa állapotból, az ország királya állapot felé tartottak.

A belső konstrukciók alapján ez a nézet megállja a helyét. A külkapcsolatokban azonban ettől eltérő módon jelent meg a királyság már a kezdetektől fogva. Érdekes megvizsgálni, hogy a korabeli interakciókban, hogyan alakult ez a megítélés, és mindez hogyan járul hozzá a korabeli magyar államról alkotott képhez.

A korszak megítélését leginkább a fennmaradt írásos emlékekből, azaz az oklevelekből, levelekből lehet rekonstruálni. Az elemzést érdemes az legjellemzőbb fordulattal kezdeni: „Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodoméria, Bulgária és Kunország királya, salernói herceg és a Szentangyal-hegyi hűbértartások ura.”² Az idézett rész egy Anjou-kori

békeszerződésben maradt fenn. A legtöbb korabeli dokumentumban előfordul ez a felsorolás, mint például ebben a másik, kicsit későbbi emlékből: „Zsigmond, a rómaiak Isten kegyelméből mindenkor felséges királya, valamint Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Raska, Szerbia, Halics, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya.”³ Megfigyelhető, az uralkodó személyének változása, egyes területek, címek kiesése, mások bekerülése ellenére, egy viszonylag

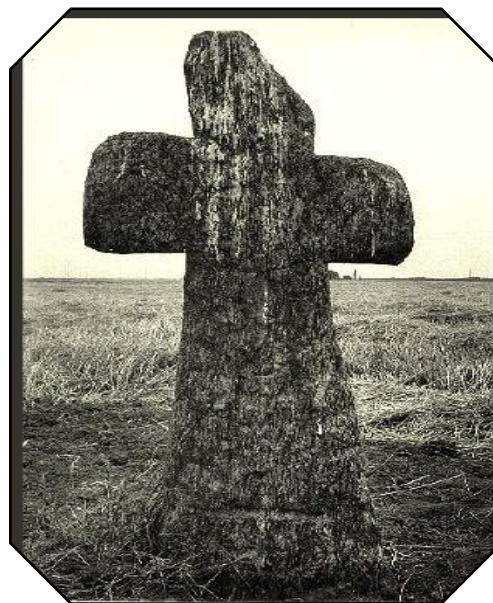
1 Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 48-51. o.

2 Wenzel Gusztáv: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból II., Budapest, 1874-1876, 501. o.

3 Köblös József - Süttő Szilárd – Szende Katalin: Magyar békeszerződések 1000-1526, Pépa, 2000, 164. o.

állandó kör. Mindez azonban a linearitást is alátámasztja, hiszen az átmeneti centralizációs kísérletek ellenére⁴, a rendek fokozatos előretörésével elkezdett kialakulni a rendi (képviseleti) monarchia, s az ilyen jellegű felsorolások is csak ezt erősítik. A következő idézet korábbi, mint az előző kettő, és érdekes kifejezéseket használ:

„... országainkat ... Magyarországot, Dalmáciát, Horvátországot, Szerbiát, Halicsot, Lodomériát, Kunországot, Bulgáriát és az egész szlavón hercegséget, minden ezekhez tartozó területekkel, azon régi határok, megyék és határjelek szerint...”⁵

Az uralkodó nevében kiállított írás ugyanúgy tartalmaz egy felsorolást, mint a fentebbiek, de a megjelenő „határ”, „megye” és „határjel” szavak olyan jogi szakkifejezéseknek (terminus technicus) tekinthetők, melyeket a külkapcsolatokban az államok megjelölésére használhattak. Ezek abba az irányba mutatnak, hogy az uralkodó személyéhez nem feltétlenül kapcsolódott több jogosítvány – már a kezdeti időszakban sem – mint az adott országhoz. Ha ez igaz, akkor alá is támasztható a források segítségével. A következő fordulatokat érdemes megvizsgálni ehhez: „Magyarok országát, annak egy részét vagy határvidékeit”⁶, „Magyarországot”⁷, „Magyarország koronájának”⁸. A fentiek arra mutatnak rá, hogy az oklevelekben és krónikákban a középkori magyar államra vonatkozó kifejezések nem feltétlenül jelenítették meg az uralkodót, hanem csak magára az alakulatra utaltak. Tovább árnyalja a képet, hogy ezek az idézetek a legtöbb esetben még a patrimonialis monarchia időszakából származnak, amikor elvileg az uralkodó személyéhez kapcsolódott a főhatalom.

Az utolsó tényező, amit meg kell vizsgálni az a koronára való hivatkozás. A külkapcsolatok köréből fennmaradt dokumentumok tükrében mindez csak belső jogi kicsúcsosodása volt annak, hogy az államot más országok nem a király országaként ítélték meg.

Összefoglalva azt tapasztaltam, hogy a középkori magyar állam már a kezdeti időszakban sem a király országa volt. Jóllehet a király, vagy az ő nevében léptek interakcióba, de személye helyett sokkal fontosabb volt maga az alakulat, mint azt a terjedelem miatt csak szűkösen használt forrásanyag is alátámasztja. Mindez érdekes adalékként szolgálhat a magyar állam belső felépítésével kapcsolatos képhez is, hiszen ha a külföld, a más alakulatokkal kötött szerződésekben, így hivatkoztak a magyarokra, akkor egyes alkotmánytörténeti álláspontokat is érdemes lenne újragondolni.

4 Mezey Barna – Sente Zoltán: Európai alkotmány és parlamentarizmus-történet, Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 100. o.

5 Köblös – Süttő – Szende, 2000, 79. o.

6 Köblös – Süttő – Szende, 2000, 99. o.

7 Geréb László (ford.): Képes Krónika, Budapest, 1971, 98. o.

8 Köblös – Süttő – Szende, 2000, 43. o.

Perpatbar

Pillanatkép a magyarországi esküdtbíráskodásról (1896 – 1919)

írta: Rácz Anna

A laikus elemek büntetőeljárásba való bevonása - annak lehetséges formái, intézményei - az eljárásjog egyik sokat vitatott kérdésköre. Ennek megfelelően a probléma megközelítése is alapvetően eltérő. Egyes országokban a szabadságjogok garantálásához tartozik ezen intézmények működése, míg más országok elképzelhetetlennek tartják, hogy az eljárásban lényeges szerepet kaphassanak a laikusok. Ott, ahol a laikus részvétel létjogosultságát elismerik vagy elismerték, a részvétel módjának számos változata alakult ki. Az esküdtszék intézményének bevezetését hazánkban heves viták kísérték. Ellenzők és támogatók nézeteiket ütköztetve csaptak össze a parlamenti vitákban és korabeli folyóiratok hasábjain. Nem kisebb személyiségek, mint Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Szalay László foglalkoztak a kérdéssel.

Kísérletek már 1896 előtt is történtek, az esküdtszék működésére vonatkozó igény az 1843/44. évi büntető törvényjavaslatokban erőteljesen megfogalmazódott. A tervezetet kidolgozó bizottság irányítója Szalay László volt, aki támogatta a kezdeményezést, és a második törvényjavaslat tartalmazta is az erről szóló elképzeléseket. Deák, Pulszky és Eötvös is mind úgy gondolták, hogy az esküdtszékek megalakításával, a kor szellemével összhangban, garanciákat lehet teremteni a polgárok számára⁹. A főrendek azonban ezzel sem értettek egyet, és a törvényjavaslatok részben ezen a terven is buktak el. De mégsem volt teljesen sikertelen, hiszen 1848. április 29-én megszületett a sajtóesküdtszéki rendelet, mely vádesküdtszék felállításáról határozott valamennyi törvényhatóságnál sajtóperekben. A sajtóvétségek körét az 1848:18. tc. határozta meg.

1849 és a kiegyezés időszaka között a törvénycikket hatályon kívül helyezték, majd 1867-ben, a május 17-én kelt 307. számú igazságügyi miniszteri rendelet nyitotta meg újra a lehetőséget az esküdtszékek felállítására a sajtóperekben. Az ítélkező bíróságokat szabad királyi városokban, a királyi ítélőtábla székhelyén, Pesten, valamint a királyi kerületi táblák székhelyein, Eperjesen, Debrecenben, Nagyszombatban és Kőszegen állították fel. Mivel speciális ügyekben ítélkező bíróságnak számítottak, nem minden megyében alakítottak ki alsó fokú fórumot. Ezen bíróságok állították össze az esküdtek listáját. Az esküdtszék csak sajtóvétség felett ítélt ténykérdésben, a tárgyalás nyilvános volt az ítélelhozatal kivételével, a fellebbezés a pesti ítélőtáblához volt lehetséges. A per során a bíróság elnöke köteles volt összegezni a tárgyaláson elhangzottakat az esküdtek számára (reassumálás). Ez nagy teret nyitott az esküdtek befolyásolására, mivel ennek módját az elnök szabadon választhatta meg. Személyes véleményt azonban nem nyilváníthatott¹⁰.

9 Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Bp. 2008. Osiris Kiadó, 45.o.

10 Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása. 1867-1875. Bp. 1982, Akadémiai Kiadó. 80.o.

Úttörő kísérletként tarthatjuk számon az esküdszék rövid, magyarországi történetében, ám igazán érvényre jutni nem tudott. Folyamatosan hátráltatta az időszak mindig alakuló, változó igazságügyi szervezete, valamint az eljárásjogi szabályai, melyekről ugyanez mondható el. A rendelet gyakorlatban való alkalmazásakor jelentek meg sorra azok a problémák, melyek rendezésére nem került sor, ezért több, kiegészítő rendelet meghozatalára volt szükség az 1868-as év folyamán, például a perorvoslatok, vagy a végrehajtás ügyében.

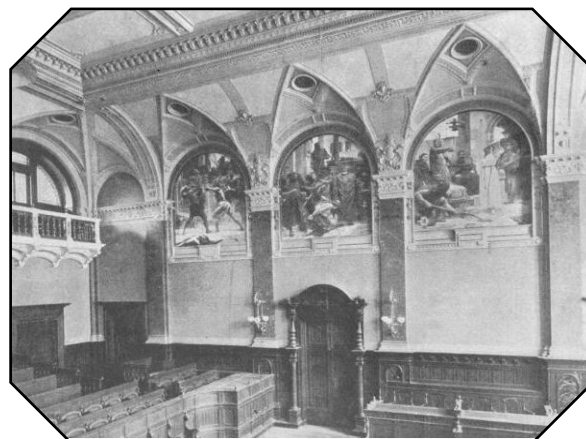
A kodifikációs munkák időszakában a viták során előtérbe került annak eldöntése, hogy bekerüljön-e az esküdszék intézménye a büntetőeljárásba. Fayer László az intézmény bevezetése mellett tette le voksát, és több fórumon kiállt nézetei mellett. Legjelentősebb érve az volt, hogy az eljárásban érvényesülnie kell a bizonyítékok szabad mérlegelésének, és ezt nem szabad kizárólag a bíróra bízni. Ha így történne, akkor a bíró szerepe és hatalma annyira hangsúlyos lesz az eljárás során, hogy az megnöveli a tévedések lehetőségét. Több ellenző is akadt természetesen, egyikük Baumgarten Izidor személyében. Az ő elképzelése szerint a bíraskodást nem lehet laikus elemekre bízni, az kizárólag a jogvégzettek feladata lehet¹¹.

Az esküdtbíróságok intézményét a megelőző heves viták után, végül az 1896:33. tc., a Bünvádi perrendtartás vezette be, és egy év múlva született meg az 1897:33. tc. az esküdtbíróságokról. E szerint minden olyan törvényszéknél, melynek büntető hatásköre van, esküdtbírószágot kell szervezni, mely elnökből, három bíróból és tizenkét esküdtből állt.

Az esküdtképeség, vagyis az, hogy valaki az esküdtek alaprajstromára felvétessék, továbbra is cenzushoz kötött volt: az életkoron és a „magyar honosságon” felül meghatározott vagyon megléte, vagy bizonyos fokú iskolázottság, vagy meghatározott hivatásrendhez való tartozás volt a feltétele. Nemhez is kötött volt, hiszen csak férfiak kerültek rá a listára.

Kizárásra kerültek azok, akik valamely büntett vagy vétség miatt büntetés alatt álltak, szabadságvesztés-büntetésre voltak ítélve vagy ezzel kapcsolatos eljárás volt folyamatban ellenük, illetve gondnokság alatt álltak, testileg vagy lelkileg fogyatékosok voltak, és azok, akik hivatásuk miatt nem viselhették ezt a tisztséget, például a főispán, a budapesti főpolgármester, a rendőrök, és a fegyveres testület tagjai. Az esküdti szolgálat alól mentesültek egyebek mellett azok, akik 70. életévüket betöltötték, országgyűlés képviselőházának tagjai voltak, illetve azok, akik az adott év folyamán már teljesítettek ilyen szolgálatot. Az alaprajstromra az ő neveik is felkerültek, de meg kellett jelölni a kizárás, illetve a mentesítés okát.

A névjegyzék összeállítására a törvény városokban a polgármestert, községekben a bírót, Budapesten

¹¹ Király Tibor: i.m. 47.o.

a kerületi elöljárót hatalmazta fel. Mellékük további hivatalos személyeket rendelt, két kiküldöttet a városi törvényhatósági bizottságtól, illetve városi vagy községi képviselőtestülettől, a fővárosban pedig a kerületi választmánytól. A jegyzéket minden évben a helyi lakosokból kellett összeállítani, és a helyi szokás szerint közhírré tenni. Tizenöt napon belül bárki kifogást emelhetett a lista ellen.

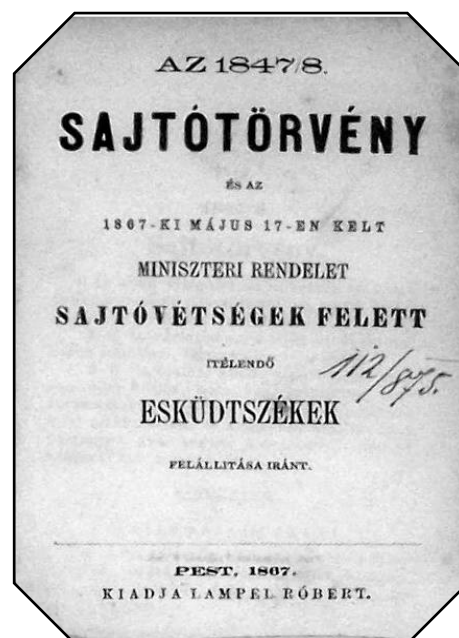
A községi bíró a listát a felszólalásokkal, észrevételekkel, esetlegesen saját megjegyzéseivel együtt terjesztette fel a község szempontjából illetékes főszolgabíróhoz, majd annak a királyi törvényszéknek az elnökéhez, ahol az esküdtbíróság működött. Kiválasztották az esküdtbírószághoz a következő évre az esküdteket, valamint a helyetteseket, és a nevek bekerültek az éves lajstromba. Az esküdtbíróság megalakításakor ebből a lajstromból sorsolással választottak harminc esküdtet, és tíz helyettes esküdtet minden ülősszak előtt, a királyi törvényszék nyilvános ülésén. A kialakult szolgálati lajstromot megkapta az esküdtbíróság elnöke, akinek az ülősszak megkezdéséig volt lehetősége a kizáró és mentő okok felett véglegesen dönteni. Az esküdteket az esküdtbíróság elnöke idézte a névsor alapján, legalább nyolc nappal a főtárgyalás előtt.

Az esküdtszéket a főtárgyaláson - miután a vádlottat személyes viszonyaival kapcsolatban meghallgatták - a felek és képviselők jelenlétében, mindig nyilvánosan, és rendszerint minden ügyre külön kellett megalakítani. Az elnök először kérdéseket intézett a felekhez, a magánfélhez és magukhoz az esküdtekhez is, hogy fény derüljön arra, nincs-e közöttük olyan, akit az esküdtek közé nem lehetett volna felvenni. Ha ilyen ok felmerült, a bíróság döntött a kizárásról.

A felek az esküdteket mindaddig visszautasíthatták, amíg már csak tizenkét név maradt az urnában. Az esküdtek egyik felét az ügyész, a másik felét a vádlott utasíthatta vissza. Ha ez a szám páratlan volt, akkor a vádlottnak volt joga eggyel több esküdtet visszautasítani. Ha úgy tűnt, hogy a főtárgyalás hosszabb időt fog igénybevenni, pótesküdtet is választottak.

A megalakított esküdtszék tagjai arra esküdtek fel, hogy kötelességeiket teljesítik, a törvényt megtartják, és az üggyel kapcsolatban a határozat kimondásáig csak egymással értekeznek, valamint pártatlan lelkiismeretességgel hoznak döntést, meggyőződésük és a törvény értelmében.

A főtárgyaláson a bizonyító eljárás lefolytatása után következett az esküdtekhez intézendő kérdések megfogalmazása. A kérdéseket, melyeket a királyi ügyész indítványozott, úgy kellett feltenni, hogy azokra igen vagy nem válasz legyen adható. Több vádlott vagy több bűncselekmény esetén a kérdéseket a vádlottak és a bűncselekmények mindegyikére külön kellett feltenni. A vádlott, a védője, illetve minden esküdt is kifogásolhatta a kérdésjavaslatokat, és indítványozhatta megváltoztatásukat vagy új kérdésre tehetett javaslatot.

Főkérdésként kellett megfogalmazni azt, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem, és ezt annak a tényállásnak és törvénynek megfelelően kellett megszerkeszteni, amely a vádhatározatnak is az alapját képezte. A vádlott beleegyezése volt szükséges olyan kérdés feltevéséhez, amely miatt súlyosabb megítélés alá eshetett a bűncselekmény, mint amelynek az elkövetésével vádolták, illetve akkor is, ha a bizonyító eljárás alatt felmerült olyan bűncselekmény elkövetése, amely eredetileg nem szerepelt a vádiratban.

Lehetőség volt az esküdtekhez intézendő kérdések módosítására ezek véglegesítése előtt, melyet az elnök aláírása jelentett. Ő adott útmutatást az esküdteknek feladatukról, elmagyarázta a megoldandó jogi kérdéseket, az alkalmazandó törvényeket, de saját véleményének kinyilvánítására nem volt lehetősége. Az esküdtek tanácskozássra vonultak vissza, majd meghozták határozatukat.

Az esküdtszék döntését külön tanácskozó teremben hozta meg, melyet annak megszületéséig nem hagyhattak el. Az ülést a maguk közül megválasztott egyik esküdt vezette, akit a törvény „főnöknek” nevez, ez a common law-ban használatos „foreman” magyar megfelelője. Ő volt az, aki a kérdéseket sorrendben felolvasta és szavazásra bocsátotta. A szavazás titkosan folyt, ha akár csak egy esküdt is ezt igényelte.

Két eset kivételével az esküdtek egyszerű szótöbbséggel hozták meg határozatukat: legalább nyolc igen szavazat volt szükséges a vádlott bűnösnek való kimondásához, illetve olyan határozathoz, amely az adott bűncselekményre vonatkozóan, a Btk. külön rendelkezéseiben meghatározott súlyosabb büntetés kiszabását vonta maga után (például hosszabb időtartamú szabadságvesztés). Szavazategyenlőség esetén az a válasz vált érvényessé, ami a vádlottra nézve kedvezőbb volt.

Az esküdtek a tanúkhöz és a szakértőkhöz kérdéseket intézhettek, indítványozhatták a bizonyítási eljárás kiegészítését. Tanácskozásuk után, - a tárgyalóterembe visszatérve -, további jogi felvilágosításokat kérhettek az elnöktől.

Az eljárás folyamatába több garanciális elem is beépült. A bíróságnak lehetősége volt úgynevezett helyesbítő eljárás elrendelésére, ha a határozat alakilag nem volt szabályos, vagy lényeges kérdésben homályosnak, hiányosnak mutatkozott. Amennyiben az esküdtszék bűnösnek mondta ki a vádlottat, de a bíróság valamennyi tagja meg volt róla győződve, hogy tévedtek az ügy lényegében, a bíróság felfüggesztette az eljárást és a legközelebbi ülészak esküdtbírósága elé utalta az ügyet. Ezt csak hivatalból, és csak a bíróság tehetette meg, a felek nem indítványozhatták. Az új esküdtszék eljárásánál már köteles volt ítéletet hozni a bíróság, de az nem lehetett súlyosabb, mint amit a korábbi eljárásban szabtak volna ki.

Ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki, akkor a vádló előterjesztette indítványát a büntetési tételről, az ítéletet a bíróság meghozta és kihirdette. Csak annyiban befolyásolta a bíróságot a büntetés kiszabásánál az esküdtszék határozata, hogy a törvény által megállapított enyhítő illetve súlyosító körülményeket csak az esküdtek határozata alapján vehette figyelembe.

1914-ben módosították az esküdszéki törvényt (Bűnvádi perrendtartás Novellája, 1914:13. tc.). Ezután a bíró vezette az esküdtek tanácskozását, így tevékenységük kiszámíthatóvá és befolyásolhatóvá vált. 1919-ben pedig az esküdszékek működését az 6898/1919 M.E. rendelettel megszüntették.

Általánosságban elmondható, hogy a politikai rendszer későbbi változásai nem kedveztek a jogintézménynek, emellett pedig a bírói, és általában a jogi szakma is nagyon kritikus volt az esküdszékek működésével kapcsolatban. E két tényező együttesen eredményezte az intézmény kikerülését jogrendszerünkben.

Irodalomjegyzék:

A magyar jogtörténet forrásai (szerk.: Mezey Barna), Bp., 2002. Osiris Kiadó

Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Bp. 1899. Politzer Zsigmond Kiadása

Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Bp. 2008. Osiris Kiadó

Magyar jogtörténet (szerk.: Mezey B.), Bp., 2007. (4. kiadás) Osiris Kiadó

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása. 1867-1875. Bp. 1982, Akadémiai Kiadó

Mezey Barna – Sente Zoltán: A bírói hatalom. In: Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet. Bp., 2003, Osiris Kiadó

Rácz Lajos: Bírók a polgári államokban. In: Kormányzás és kodifikáció. Tanulmányok az Újkori Európa jogfejlődéséről. Bp. 2006.

Új Ember Kiadó

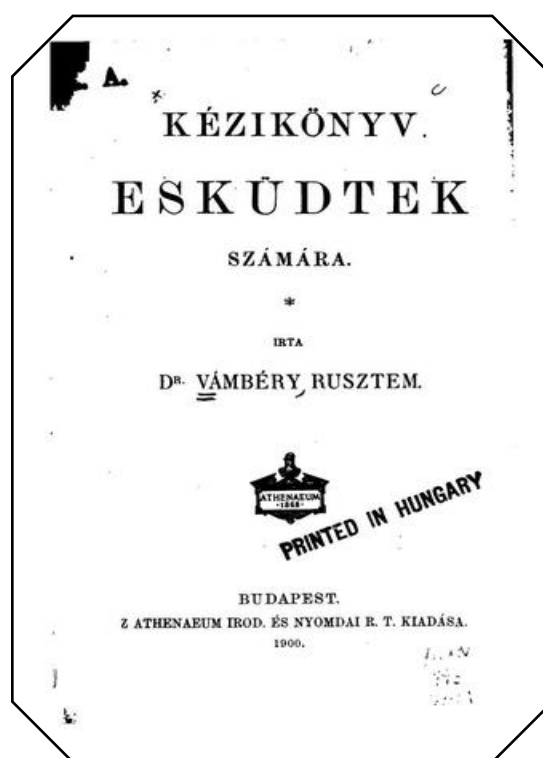
Szalay László: A büntető eljárásról, különös tekintettel az esküdszékekre. In: Publicistai dolgozatok. Pest, 1847. Heckenast Gusztáv

1848:18. tc.

1896:33. tc.

1897:33. tc.

1914:13. tc.

Régen és ma A büntetés-végrehajtás múltja és jelene

Írta: Losonczy Eszter

A Régen és ma rovat mostani témája a XVIII-XIX. századi és jelenkori magyarországi büntetés-végrehajtás. Az összehasonlítás szervezeti, statisztikai és demográfiai szempontok szerint történt.

Büntetés-végrehajtás szervezete

Az első országos fenyítőházat 1772-ben nyitották meg magánkezdményezésre a Pozsony megyei Szempczen. Működése rövid ideig tartott, mivel a nemesek nem voltak hajlandók fizetni azért, hogy a rabok a törvényhatóságuk alól országos felügyelet alá kerüljenek, hiszen ez a nemesi előjoguk sérelmét okozta volna.¹² A hazai börtönrendszer kiépítése az 1850-es években kezdődött meg az osztrákok által. A XIX. század végére 9 országos fegyház, 65 törvényszéki és 315 járásbírósi fogház működött.¹³

Jelenleg hazánkban tizennyolc országos és regionális, illetve tizennégy megyei büntetés-végrehajtási intézet működik, valamint öt egyéb intézmény segíti a büntetés-végrehajtás szervezetét.¹⁴ „A szabadságvesztést a bíróság által meghatározott fokozatban - fegyházban, börtönben vagy fogházban - és a büntetés-végrehajtási szervezet által kijelölt, lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre.”¹⁵

Elítéltek száma

A XVIII. század végi időkből a fogvatartottak számát illetően pontos adat nem áll rendelkezésre. Ekkortájt a helytartótanács minden év végén értékelte a megyék és a szabad királyi városok által beküldött rabtabellákat, illetve perkivonatokat. Az egész ország helyzetéről megbízható elemzés elkészítésére azonban nem nyílt lehetőség, hiszen nem minden megye tett eleget ezen kötelezettségének. Az 1788-89-es jelentések szerint egy-egy börtönben félévenként megközelítőleg 130-135 fő fordult meg, a szabad királyi városok tömlőceiben pedig összesen 1042 rabot tartottak fogva.¹⁶

2011. március 7-én 17 067 főt tett ki az elítéltek száma. A fogvatartottak összlétszámának és a

12 Lukács Tibor: Szervezett dilemmák: a börtön. Magvető Kiadó, Budapest, 1987. 63-64. oldal

13 Lőrincz József-Kabódi Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának határendszere. In: Gönczöl Katalin, Korinek László, Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1996. 350. oldal

14 <http://www.bvop.hu/?mid=51&lang=hu> Letöltés ideje: 2012. március 6.

15 1979. évi 11. tvr. (továbbiakban: Bv. tvr.) 24. §

16 Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Kiadó, Budapest, 1985. 23-34. oldal

rendelkezésre álló férőhelyek számának összevetése során azt a következtetést lehet levonni, hogy jelenleg a telítettségi szint 138%-os. A büntetés-végrehajtás egyik legnagyobb problémáját – nem csak hazánkban, hanem Európa-szerte más országokban is – a túltelítettség okozza.¹⁷

Bűncselekmények típusa

A XVIII. század végén börtönbe vetett személyek többsége ellen a vád valamilyen tulajdon elleni bűntettet foglalt magában. Emelkedő mértékű a szervezett, csoportosan elkövetett bűncselekmények, illetve a csalások mennyisége. Ezen felül erőteljesen és egyenletesen nőtt a testi sértésért, megsebesítésért vagy csonkításért, valamint emberölésért börtönbe került személyek száma. Az élet és testi épség ellen elkövetett cselekmények súlyosságának növekedése azt mutatja, hogy ekkoriban nőtt az emberek öntudata: nem voltak hajlandók elviselni bizonyos sértéseket, és immár nem a hatóságoktól várták az elégtételt, hanem igen gyakran karddal vagy bottal válaszoltak az „alantas személyektől elszenvedett verbális injuriára.”^{18 19}

A 2008-as adatok alapján a legtöbb ismertté vált bűncselekmény vagyron ellen irányult (65,8%). Ezt követték a közrend sérelmére elkövetett cselekmények (18,9%); ezen belül többek között okirattal való visszaélés, magánokirat-hamisítás.²⁰

Demográfiai mutatók

Az 1790-es években növekedett a női és a fiatalok bűnelkövetők száma. Ebben az időben a rabok több mint 17%-a tartozott a szebbik nemhez, ez az arány a városokban volt a legmagasabb (csaknem egyharmad). Ennek fő oka a kapitalista gazdasági rendszer kibontakozásának társadalomra gyakorolt hatásával kapcsolatos: a város a vizsgált periódusban a kereskedelmi és társadalmi élet centrumává vált, a hadsereg alakulatai is többnyire itt állomásoztak, így itt volt a legnagyobb szükség az asszonyok munkájára. Ebből adódóan a város válhatott az érzéki élvezetek szolgáltatásának legfőbb színterévé. „Ide tódulnak a környékről azok a nők, akiknek intim szolgálataira a városban megfordulók vagy ott élők inkább igényt tartanak, mint a zárt közösségi normák keretei közül éppen csak kilépő falvak férfinépe.”²¹ A tizenéves bűnelkövetők száma szintén a városokban növekedett leginkább, itt minden ötödik rab ebből a korosztályból került ki.²²

2008. januári adatok alapján az ismertté vált bűnelkövetők 3,2 %-a gyermekkorú, illetve 10,6% a 14-17 éves korosztályból került ki. Ez az arány a 2007-es adatokhoz viszonyítva magasabb: növekvő tendenciát figyelhetünk meg. A 2008-as statisztikai nyilvántartás szerint megállapítható, hogy az elítéltek közel 15%-a nő.²³

17 Csóti András: A büntetőjog változásainak hatása a büntetés-végrehajtási szervezetre. In: Börtönügyi Szemle, 2011/2

18 Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Kiadó, Budapest, 1985. 40. oldal

19 Hajdu Lajos: i.m. 36-40. oldal

20 ERÜBS. <http://crimestat.b-m.hu/ErubsElozetes.aspx?BMSTAT=Adatok> Letöltés ideje: 2012. március 11.

21 Hajdu Lajos: i.m. 42-43. oldal

22 Hajdu Lajos: i.m. 42-43. oldal

23 ERÜBS. <http://crimestat.b-m.hu/ErubsElozetes.aspx?BMSTAT=Adatok> Letöltés ideje: 2012. március 11.

Fogvatartottak életkörülményei

Kezdetben a börtönök a közös rendszer elve alapján jöttek létre: a rabokat – a vizsgálati fogságban (a mai értelemben vett előzetes letartóztatásban) lévőket és az elítélteket, férfiakat és nőket, ép és kóros elmeállapotúakat, első bűntényeseket és visszaesőket – válogatás nélkül, együtt őrizték. Ezt a rendszert váltotta fel az 1840-es években az elkülönítési-rendszer. Az 1843-44-es börtönügyi javaslat alapján magányrendszerben épült fel a márianosztrai, a balassagyarmati és komáromi börtön is. Ezen intézetek esetén az építészek úgy alakították ki a rabok celláját, hogy mindannyian lássák az oltárt és az istentiszteletet végző papot, de ne láthassák egymást. Marx Károly véleménye alapján ez a rendszer: „...nem más, mint az embernek elszigetelése a maga lelkére, elszigetelése a külvilágtól, a büntetésnek teológiai gyötréssel egybekötése”.²⁴ Több helyen még csuklyát is húztak az elítéltek fejére, hogy még a személyzetet se láthassák az elkerülhetetlen érintkezések alkalmával.²⁵

Jelenleg az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet alapján a szabadságvesztés végrehajtása során a nőket a férfiaktól, a fiatalokúakat a felnőttkorúaktól el kell különíteni²⁶. Az elzárás végrehajtása során el kell különíteni az elzárást töltő elkövetőket az elítéltektől és az előzetesen letartóztatottaktól, azonban az elítéltekkel együtt dolgozhatnak²⁷. Ha az elítélt kóros elmeállapotúvá válik, és emiatt a szabadságvesztést nem lehet végrehajtani, az igazságügyi elmegyógyító intézetben kell elhelyezni.²⁸ Az elítéltek napirendjét a büntetés-végrehajtási intézet házirendje szabályozza, amelyet az adott intézet parancsnoka határoz meg.²⁹

Az összehasonlított szempontok alapján megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás az elmúlt évszázadok során humánusabbá vált. A kiépült jogállami garanciáknak köszönhetően a fogvatartottak életkörülményei gyökeresen megváltoztak. Egyedül az elkövetett bűncselekmények típusa terén nem tapasztalható változás, ugyanis még mindig a vagyon ellen elkövetett cselekmények dominálnak.

²⁴ Lukács Tibor: i.m. 71. oldal

²⁵ Lukács Tibor: i.m. 68-71. oldal

²⁶ Bv. tvr. 30. § (1) bekezdés

²⁷ Bv. tvr. 122. § (4) bekezdés a) pont

²⁸ Bv. tvr. 31. § (1) bekezdés

²⁹ Bv. tvr. 30. § (3) bekezdés

Tükörkép

Az ember a kódex mögött: Csemegi Károly élete és munkássága

Írta: Ihász Péter

Jogásszá válásunk rögzös útját számtalan szó, dátum és kigyózó paragrafus szövi át. Az öt hosszú esztendő amelyet itt töltünk egyetemünk falai közt annyi oldalnyi tudást önt belénk, hogy ezeket lapszámban megnevezni már-már ijesztő kihívás lenne. Vannak azonban dolgok amiket bármikor is tanulta sose feled el az ember. Így vagyok én – és bízom benne, hogy osztják a véleményem – ezzel nemzetünk egyik legnagyobb kaliberű jogász kodifikátora, Csemegi Károly esetében is. Az a jogtudós, aki korszakának viharos történései mellett is, a magyar büntetőjogot hosszú évtizedekre meghatározó törvénykönyvet hozott létre. A létrejött kódex sok ponton megosztotta a jogtudomány világát, de ugyanakkor komoly előrelépést is jelentett, és bátran kijelenthetjük, hogy Csemegi Károly a magyar büntetőjog-tudomány történetének egyik legnagyobb formátumú egyénisége volt.³⁰

A kezdetektől az életműig

Csongrádban született 1826 tavaszán, apja Nasch József Károly falusi kereskedő volt, azonban korábbi éveiben Párizsban bankárként is dolgozott, így annak ellenére, hogy Csemegi szülőfalujában végezte az elemi iskolát, apjától franciául, anyjától németül is jól beszélt. Később, tanulmányai előrehaladtával görögül és latinul is tanult.³¹ Jogi tanulmányait Pesten végezte. Korányi Friggyessel, Funták Sándorral és Gajzágó Salamonnal létrehozták az Egyetemi Magyar Társulatot, sajnálatos módon azonban még tekintélyes pártfogójuk segítségével Toldy Ferenc professzorral az oldalukon sem sikerült az alapszabályt elfogadtatni a Helytartótanáccsal. E társaság hazafias hangulata is közrejátszhatott abban, hogy nevét 1845-ben Naschról Csemegire magyarosította. Ügyvédi szakvizsgáját 1846-ban tette le, és rövid praxisa után a szabadságharcban is részt vett őrnagyként. A szabadságharc leverése után 1854-ben nősül meg, és egy fia születik, Ákos.

Csemegi az 1950-es évek végétől kezdve a közigazgatásban tevékenykedett. Széles körben tették híressé nevét szakmai röpiratai és az akkoriban Magyarországon jól ismert Alföld című folyóiratban publikált szakmai értekezései. Karrierje egyre csak felfelé ível, és ennek köszönhetően a kiegyezés után Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter titkárnak és osztálytanácsosnak nevezi ki.

A történelmi pont Csemegi Károly életében azonban a kiegyezés után jön csak el. A kiegyezés és az azzal együtt járó polgári eszmék és gondolkodásmód kiteljesedése új erőt és teret adott a korszak szabadelvű generációja számára. Egy új lehetőséget arra, hogy a társadalom ezen képzett és gondolkodó rétege olyan szintre emelhesse a nemzet társadalmi fejlettségét, amilyenről már a szabadságharc óta álmodoztak. Ennek a munkának a nagy része a jogászokra hárult. A hatalmi ágak szétválasztásának,

30 Mezey Barna: Egy jogászkarrier a 19. században Csemegi Károly (1826- 1899)

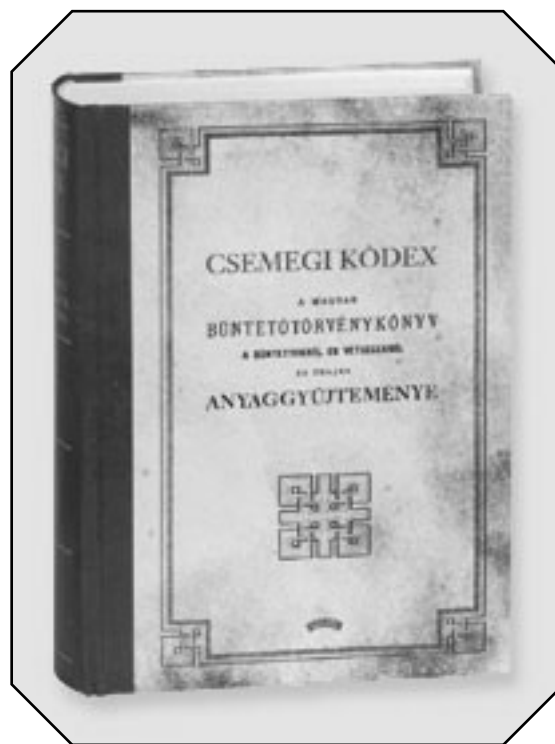
31 Magyar életrajzi lexikon 1000–1990 (főszerkesztő: Kenyeres Ágnes) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994

a parlamentarizmusnak, a jogállamiságnak a törvénybe rögzítésével kezdetét vette a politika által támogatott és ösztönzött kodifikációs folyamat.³² A magyar közélet és jogtudományi felfogás is jelentős átalakuláson esett át. Az 1848-as korszak tudósai és neves alakjai közül a kiegyezés időpontjában már nem voltak aktívak vagy már nem is éltek. A kiegyezés idejében tevékenykedő és jelen lévő jogász és értelmiségi társadalom – szemben az 1848-as történeties és konzervatívabb gondolkodású nemesi értelmiségi rétegtől – már egy sokkal forradalmibb és naprakészebb tudományos nézettel volt felvértezve. Megjelent a jogágak szigorú dogmatikai szemmel való szemlélete és különösen a büntetőjog terén a szabadságeszmények és a törvény előtti egyenlőség elvének előtérbe helyezése.

Csemegi Károly tökéletes volt annak a feladatnak az elvégzésére, amit a korszak jogi környezete megkívánt. Sokrétű nyelvi műveltsége lehetőséget nyújtott számára megismerni Európa nyugati világának összes jelentős és meghatározó hatású büntetőjogi kódexét. A francia Code Penal-tól kezdve egészen a Cromwell által megalkotott Habeas Corpus Act-ig. Elsajátította és egyszerre alkalmazta a „szabad szellemű” nyugati országok és a szigorú német jogfelfogás eszközeit.

A Csemegi-kódex

A magyar jogtudomány már a kodifikációt évekkel megelőzően készen állt egy büntető törvénykönyv megalkotására, és a kódex előtt is születtek a témában kiemelkedő fontosságú művek. 1819-ben Vuchetich Mátyáskiadtakorszerűművét, „Institutiones iuriscriminalis hungarici” címen, amely az európai jogtudomány eszméit ismertette, majd 1834-ben megjelent Cesare Beccaria „A bűnökről és büntetésükről” című műve. A kérdés a politika világában is nagy teret nyert magának, így Széchenyi István a jogegyenlőség mellett szállt síkra, míg Kossuth Lajos a Pesti Hírlapban közölt cikksorozatot a büntetőjog korszerűsítése érdekében. Szalay László ugyanitt publikált a kodifikációt és a büntetőjog legfontosabb elméleti kérdéseit tárgyaló szakcikkeket. Fontos még itt megemlíteni Pauler Tivadar, „Büntetőjogtan” című tankönyvét, amelynek jelentősége 1861 után nőtt meg, amikor az Osztrák Polgári Törvénykönyv helyett a magyar szokásjog alkalmazásához tértek vissza, és szinte kódexként használták a művet.³³

A kiegyezést követő években nőtt meg az igény egy büntetőjogi törvénykönyv megalkotására. Kezdetben az 1843-as büntetőtörvénykönyv-javaslat alapján kívánták ezt végrehajtani, és a kódex bírálóinak nagy része az 1843-as tervezet pártolói közül került ki. Azonban az igazságügy minisztérium Csemegi

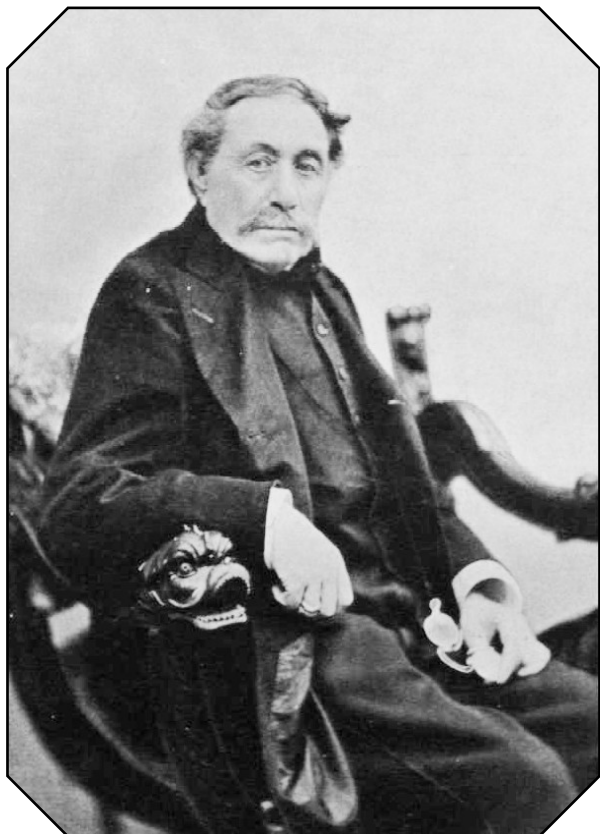
³² Mezey Barna: Egy jogászkarrier a 19. században, Csemegi Károly (1826- 1899)

³³ Mezey Barna Magyar Jogtörténet, i. m. 329–330. old.

Károlyt bízta meg 1871-ben egy új tervezet megalkotásával. A javaslat elkészítése két évig tartott, majd újabb két évig ennek átdolgozása, így végül 1875-ben került a parlament elé, ahol másfél éves vita után fogadták el.

A Csemegi-kódex az 1878. évi 5. törvénnyel kiadott büntető törvénykönyv, az első magyar nyelvű Btk. volt Magyarország történelmében, amelynek általános része 1951-ig, különös része pedig 1962-ig volt érvényben. A kódex két részre, egy 9 fejezetből álló általános és egy 43 fejezetből álló különös részre oszlik, és összesen 486 paragrafusból áll. A bűncselekményeket súlyuk szerint büntettek, vétségekre és kihágásokra osztja fel, megteremtve ezzel az első trichotom rendszerű büntető törvénykönyvet. Deklarálja a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege alapelveket, kimondva, hogy „büntettet és vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. Büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra elkövetése előtt a törvény megállapított.” A törvénykönyv ezen kívül elhatárolja a kísérletet a befejezett bűncselekményektől, és csak a törvényben foglalt esetekben, enyhébb büntetéssel rendeli azt büntetni. Ismeri még ezen kívül a részességet és a bűnsegélyt, valamint meghatározza a beszámítás intézményét és a büntetést enyhítő vagy kizáró okokat. A büntetések skálája súlyosság szerint pénzbüntetéstől halálbüntetésig terjedt, és ezen kívül megjelennek a mellékbüntetések, mint például a hivatalvesztés vagy politikai jogok ideiglenes felfüggesztése.

Komoly kritika érte a kódexet büntetési rendszerének bonyolultsága miatt, a mellékbüntetéseket a megfelelő rendszer nélküli, gyakran helytelen alkalmazása miatt. A fegyházbüntetés minimumát túl magasnak tartották, míg más büntetések esetén túl alacsonynak. Hibájaként említik azt, hogy a fiatalok és a visszaeső bűnelkövetőkre nem rótt ki megfelelő büntetéseket. A törvény készítése

alatt érvényesülő jogdogmatikai irányzat miatt bizonyos részei nem voltak kellően életszerűek. A büntetőjog ekkori gyors fejlődése tíz éven belül a törvény felülvizsgálatának felvetéséhez vezetett el. Ám előnyeit bírálói is elismerték, ilyen volt például a részletes indoklás, amely néhol monografikus mélységekig fejtette ki a büntetőjogi tanokat. Fontos erénye volt még a fogalmak precíz jogi meghatározása, és a feudális büntetőjogi rendszerrel való szakítása is. Ezen kívül nem volt túlságosan szigorú sem, hiszen a körülmények mérlegelése terén széles lehetőségeket adott a bírónak a büntetés enyhítésére is.

Az életművet követően

Csemegi 1867-től egészen 1879-ig működött közre az igazságügyi minisztériumban kezdetekben tanácsosként, majd államtitkárként. Az ott töltött tíz

év alatt három igazságügyi miniszternek és hat miniszterelnöknek végzett munkát (köztük Andrássy Gyulának és Tisza Istvánnak is). Reformtörekvései és törvénytervezetei eltörpülnek az életművének tekintett kódex mellett. Érdekes vonása volt, hogy semmilyen munkáját nem osztotta meg másokkal, mindent egyedül dolgozott ki és kodifikált. Az 1875-ben elkészült törvény kritikái azonban beárnyékolják alkotásának dicsőségét számára. A kódex becikkelyezését megelőző vitán való erőteljes győzelme és az egyszemélyes munkájával aratott ilyen mértékű siker, méltóan zárta le ezt az emberfeletti teljesítménynek számító vállalkozást.

A Szent István rend középkeresztjével kitüntetett államtitkár a törvény elfogadását követően Perczel igazságügy miniszter által felajánlott hatezer forintnyi pénzjutalmat – 5 éves munkájához mérten alamizsnának tekintő – felháborodottan visszautasította.³⁴ A Büntető Törvénykönyv elkészültét követően közigazgatási karrierjét elhagyva Kúriai tanácselnökké nevezték ki, ahol egészen 1893-as nyugdíjazásáig tevékenykedett. 1882-ben megkapta Őfelsége valóságos titkos tanácsosi címét és 1896-ban a Magyar Tudományos Akadémia díszdoktorává avatták. Nevéhez fűződik még a Magyar Jogász Egylet létrejötte, melyet az ő kezdeményezésére hívtak össze 1878-ban. Idővel annak elnökévé is megválasztották, majd egészsége romlásával 1898-ban örökös elnökké tették meg. Csemegi Károly hetvenkét esztendősen, influenzából kialakult tüdőgyulladás miatt vesztette el életét.

Csemegi Károly a magyarországi jogtörténet egyik kiemelkedő és lenyűgöző alakja volt. Hosszú útján, mely a sikerhez és elismeréshez vezetett, rengeteg megpróbáltatáson sikerült átküzdenie magát. Megalkotta régióink egyik legjobban kidolgozott büntetőjogi kódexét, és kiemelkedő munkát végzett a magyarországi jogélet reformjában és fejlődésében. Az ember, aki egyedül képes volt megváltoztatni egy teljes jogágot, nem volt elégedett azzal az elismeréssel amit kortársaitól kapott. Biztosak lehetünk benne, hogy mi, az utókor méltán emeltük piedesztálra azt az életművet, ami a mai napig sok tudós ember számára egy elérhetetlen példakép.

Felhasznált irodalom:

- Mezey Barna: Egy jogászkarrier a 19. században , Csemegi Károly (1826- 1899)
- Magyar életrajzi lexikon 1000–1990 (főszerkesztő: Kenyeres Ágnes) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994
- Mezey Barna Magyar Jogtörténet, i. m. Osiris Kiadó, 2007
- Hajnal H.: Csemegi Károly, a magyar büntetőtörvénykönyv s a bírói szervezetről szóló törvény megalkotójának élete és működése, Budapest, 1943

34 Hajnal H.: Csemegi Károly, a magyar büntetőtörvénykönyv s a bírói szervezetről szóló törvény megalkotójának élete és működése, Budapest, 1943

Kultúra

A nemzetközi büntetőbíráskodás alkalmazásának dilemmái

Írta: Barta Áron

„**I**tt van a magyarázata annak, hogy a világ berendezkedésének jelenlegi állapotában a nemzetközi büntetőjog igazából nem létezik... van néhány nagyhatalom, akik nem csak immunisak a kollektív kényszerítő intézkedésekre, hanem a joggal szemben is privilegizált helyzetben vannak... Csak ha a háború kardját elveszik a jelenlegi hordozóiktól, akkor, és csak akkor lesz a nemzetközi közösség elég erős ahhoz, hogy viselhesse az egyetemes büntető igazságszolgáltatás kardját.”³⁵ – írta 1950-ben Georg Schwarzenberg a nemzetközi büntetőjogról szóló könyvében, pár évvel a Tokiói és a Nürnbergi Bíróságok létrehozása után. „Viselni az egyetemes igazságszolgáltatás kardját?” című, 34 oldalas cikkében Christopher Stephen Schwarzenbergnek ezt a megállapítását vizsgálja meg a nemzetközi büntetőbíráskodás mai helyzetének tükrében. A négy részre tagolt tanulmányban a szerző arra kérdésre keresi a választ, hogy elvárható-e, és van-e realitása annak, hogy a nemzetközi büntetőjog az erős és gyenge államokat egyformán ítéli meg.

A tanulmány második részében röviden ismerteti a nemzetközi büntetőjog fogalmát és történetét. Christopher Stephen rámutat arra, hogy a nemzetközi büntetőjognak nincs világosan elfogadott definíciója, sőt a nemzetközi büntetőjog hatáskörébe eső bűncselekmények megítélése is annak jegyében változik, hogy azokat ki követi el, kik az áldozatok, ki figyel fel rá, és hogy ki törődik velük.³⁶ Eligazodást jelenthet az érdeklődő számára, hogy a Római statútum ötödik cikke felsorolja a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekményeket (népirtás, háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények, agresszió). Ezeknek a bűncselekményeknek a körét még nem sikerült bővíteni, pedig bőven vannak úgynevezett „hiányzó bűncselekmények”³⁷, amelyek ugyancsak nemzetközi ügyek. Ilyenek a pénzmosás, a korrupció, a veszélyes vagy nukleáris hulladék csempészése és szállítása, a droghandelés

vagy a prostitúció. A szerző rámutat arra, hogy nem csak a nemzetközi büntetőjog fogalmi hálójának problematikus, hanem az érvényesülésének fórumaival is vannak gondok. A nemzetközi bíróságok működése nehézkes, drága és nem hatékony: elegendő az ICTR (ruandai háborús bűncselekményeket vizsgáló bíróság) és az ICTY (jugoszláviai háborús bűncselekményeket vizsgáló bíróság) működésére gondolunk. Ez az oka annak, hogy egyre inkább elterjednek az ún. „hibrid bíróságok”, ahol szerephez juthatnak a nemzeti hatóságok és bíróságok is, és lehetősége van az áldozatoknak akár polgári bírósághoz

35 G Schwarzenberger, „The Problem of an International Criminal Law” (1950) CLP 263, 295-96

36 <http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/lostinshowbiz/2010/aug/05/naomi-campbell-liberia-blood-diamonds>

37 P Robinson, „The Missing Crimes” in Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary (OUP 2002) I. kötet, 497-521, A Cassese, P Gaeta, RWD Jones (szerk.)

is fordulni. ³⁸A szerző szerint a nemzetközi büntetőjog célja kettős: egyfelől olyan tárgyalást kell lefolytatnia, amely az igazság kiderítésére törekszik, másrészt pedig a biztos bűnhődést is biztosítani kell. A bíróságoknak ezek között a pólusok között kell egyensúlyoznia. Ezen tényezők mellett érthető, hogy nemzetközi büntetőjog léte önmagában miért nem alkalmas az elrettentésre. 1945 és 2008 között 313 fegyveres konfliktus volt szerte a világban, körülbelül 92 millió ember halálát okozva. Legalább 1 millióan követtek el nemzetközi büntetőjogba ütköző cselekményt, miközben összesen csak 866 eljárás zajlott le. ³⁹

A tanulmány további részeiben a szerző a schwarzenberg-i felvetésre keresi a választ. A cikk kétségtelen erénye, hogy rámutat az Egyesült Államok ellentmondásos és feszültségekkel terhes kapcsolatára a nemzetközi büntetőbírósággal. A 2001-es terrortámadás után a Bush – adminisztráció a „cél szentesíti az eszközt” felfogást követve gyakorlatilag „kiiratkozott” a Római Statútumból azzal a nem titkolt céllal, hogy megakadályozzák, hogy terroristának nyilvánított személyek a nemzetközi bíróság elé kerülhessenek.⁴⁰ Igaz, nem tartanak és nem is szándékoznak tárgyalásokat tartani az elfogott, és Guantanamon őrzött személyeknek sem. A „terrorizmus elleni háború” kapcsán az egyébként elég nehezen megfogható háborús agresszió fogalma *malum prohibitum* má vált. Az Obama – adminisztráció már igyekszik javítani a viszonyt az ICC-vel, mindazonáltal továbbra sem kívánja magát teljesen alávetni a nemzetközi büntetőjog szabályainak. Christopher Stephen következtetése az, hogy a nemzetközi büntetőjog jelenlegi állapotában továbbra is csalódást keltene Georg Schwarzenbergben. A nemzetközi büntetőjog eszköz volt és eszköz lesz az államok kezében, hogy deviánsnak illetve veszélyesnek minősítsenek más államokat (például Irakot, miután megszállta Kuvaitot), illetve bizonyos ellenségeit a nagyhatalmaknak (Al-Káida). Mindazonáltal le kell szögezni, hogy „annak, hogy működik egy nemzetközi bíróság nem az a célja, hogy megelőzze azt, hogy a történelem megismételje önmagát... hanem sokkal inkább az, hogy megmutassa nekünk, hogy mi mikor tesszük ezt.”⁴¹ A nemzetközi büntetőbíróság léte már önmagában arra kényszerítheti a nagyhatalmakat, hogy a nemzetközi jog keretein belül tegyék meg lépéseiket. Ugyanakkor a nemzetközi jog szabályait továbbra sem a nemzetek közössége, hanem egyes nemzetállamok mindenkori érdeke és politikai beállítódása határozza meg. Az egyetemes büntető igazságszolgáltatás tehát egyelőre csupán távoli cél lehet.

Christopher Stephen, *International Criminal Law: Wielding the Sword of Universal Criminal Justice?* (International & Comparative Law Quarterly, Vol. 61, Part I. January 2012. pp. 55-89)

38 Filartiga c/a Pena-Irala ügy

39 MC Bassiouni, *The Pursuit of International Criminal Justice: A World Study on Conflicts, Victimisation and Post-Conflict Justice* (Intersentia 2010)

40 Az USA az al-Káidára hadviselő félként tekint, így a nemzetközi jog szabályai szerint joga van megvédenie magát, akár magas rangú al-Káida vezetők meggyilkolásával is (drón támadások).

41 Simpson, *War Crimes* (n 77) 30.

Fáy András születésének 225. évfordulójára

Írta: Tóth Boldizsár

Fáy András (1786. május 30.–1864. július 26.) reformpolitikus, a nemzet mindenese, sokoldalú ember volt: szolgabíró Pest vármegyében, a református egyház gondnoka, író, a Hazai Első Takarékpénztár alapítója. Mivel Fáy egyéniségét híven tolmácsolják írásai, ezért elsősorban meséin keresztül mutatom be a politikus-író egyéniségét.

Fáy András mesevilága

Fáy meséiben életelveit, tanácsait, észrevételeit rejtette el, kora hibáit, nemzeti kérdéseket és általános érvényű emberi problémákat vizsgált, előítéleteket tett nevetségessé. Rövid csattanós történetei bepillantást nyújtanak a reformkor világába, segítik a politikai célok, lehetőségek,

eredmények megismerését és a társadalmi normák, életformák, életvitel területének részletesebb vizsgálatát. Olvasói megértették célzásait, meséinek népszerűségét a korabeli példányszámok is igazolják. Írásainak fő célja a nép nevelése volt. Példák állításával kívánt mindenkit ösztönözni a jobb választásra, próbálta megkönnyíteni a hibák felismerését és a változtatás lehetséges módozataira is rámutatott. Fáy szeretett közösségekben adomázni, gyakran adta elő saját meséit. Ezért kapta a kortársaktól többek között a 'vidám bölcs' megnevezést. Meséket szinte minden élethelyzetre kitalált, az új ötletek sokszor megyegyűlések közben vagy más találkozón születtek meg a fejében.

Meséi a korábbi nagy mesemondók munkásságára épülnek. Különösen Aesopus (Aiszóposz, magyarosan: Ezópusz), Phaedrus és la Fontaine gyakorolt jelentős hatást mesevilágára. Az ő meséiket is újra elmondja, de nem másol, hanem eredetileg ír, történetei napi aktualitásra vallanak. Gyűjteménye tehát önálló és eredeti alkotás. Elődeihez hasonlóan gyakran állatokat emberi tulajdonságokkal felruházva mutat rá az emberi természet hibáira, hiányosságaira. A haza iránti szeretetre, a közélet szolgálatára, az emberi hibák leküzdésére nevel. Fabuláinak moralizáló jellege van, az általános erkölcsi tanulság mellett kicsendül belőlük a társadalmi problémák iránti érdeklődés.

A politikai tartalmú bölcseszavak minden megállapítása a mai viszonyokra is jellemzőek, az enyhe gúnnal megfogalmazott bölcsességek magukért beszélnek. A politikai jellegű mondanivalót hordozó mesék sokkal inkább a korra jellemző tartalmat közvetítenek, mint az általános emberi témákat felölelő alkotások. Ezért ezek feltárása sokkal több lehetőséget, érdekességet és korjellegzetességet kínál.

A haza

A Gyűjtemény számos kis története tárgyalja a hazaszeretet lényegét. Fáy hazaszeretetét leginkább Széchenyiéhez hasonlíthatjuk. Megjelent nála az eszményi hazaszeretet, de emellett mindig a gyakorlati tennivalókat kereste, reálisan mérte fel lehetőségeit.

A Különös gazdálkodás hazánkra utal, ahol a szegények és gazdagok összefonódását, egymásrautaltságát jeleníti meg: „Rongyollott tetejű nagy kastélya volt egy úrnak. Vagy sajnálta költségét, vagy nem tartotta szükségesnek az egész fedelet megújítani, csupán a maga szobája felett igazította azt meg; egyéb részét martalékul hagyván hónap, esőnek, vésznek s a naponként harapódzó roskadásnak, Mi lett belőle? – A ház elhagyatott részének után omlott az úr szobája is! Kérdés: jó gazdaság ez?” (Fáy, 1978, 121. p.)

A haza iránti elkötelezettség és felelősségvállalás felébresztése meséinek egyik legfontosabb célja. Egyrészt foglalkozik azzal, hogy milyen magatartásformák követendők a haza ügyének előbbre mozdtatása érdekében. „Ki-ki csak azon talentummal kereskedjék, amellyel bír, s kivált a szegény hazának ne ártson azzal, hogy igen kíván használni neki.” (Fáy, 1978, 60. p.). Az egyszerű, hétköznapi ember is sokat tehet hazájáért, ha tennivalóit lelkiismeretesen végzi, feladatait megfelelően ellátja. Óv viszont attól a tévhitől, hogy apró változtatásokkal a viszonyok számottevő javulása elérhető. Csak akkor lehetséges Magyarország talpra állása, ha gyökeres átalakulásokra kerül sor. A forradalmi elképzelésektől azonban élesen elhatárolódott. Felvázolja azokat a lehetőségeket, amelyek kifejezetten ártalmasak a haza számára. A hasznot szem előtt tartó hazafiságot egyértelműen elítéli, elsődleges célja a közjó előmozdtatása és nem egyéni érdekeinek érvényre juttatása. Az egerek című meséjében rávilágít, hogy a hazaszeretetet és a hazafiasságot nem a vagyon, nem a haszonlesés teszi: „Az egerek tanyát ütöttek egy asztag alatt. Bátorságban minden ellenségtől, gond nélkül lakoztak itt a gazdag búzaszemekkel. De a cséplés folytával fogyott az asztag, s az alsó kévékre kerülván a sor, azon egér vala szerencsés, amelyik a csép elől elillanhatott. A jó kvártély nem haza még, valamint a haszonért tanyázó sem hazafi ám.” (Fáy, 1978, 41. p.) A szilvafa és hernyók meséjében a haza vérszívóira céloz: „A hernyók egy szilvafát már nagy részint levelezték. – Hagyjatok el már –, nyögé a jámbor. – Majd ha leveled elfogy, anyókám! – felelének azok. Mit sajnálsz tőlünk, hiszen nem vagyunk-e mi a te fiaid? – Igen is – sóhajta szegény -, amennyiben rajtam keltek és élőködtek, de ti is vagytok-e viszont jóval s fiúi szívességgel irántam? Jó hazám, be soknak súghatnád ezt fülébe.” (Fáy, 1978, 68. p.). A tájékozatlanságból eredő patriotizmusnak sem híve, eszményképe a világlátott, széles körben tájékozott, nagy tudással rendelkező, a köz ügyét elhivatottságánál fogva őszintén elvállaló hazafi. Hiányolja viszont a magukat hazafinak tartók többségéből a tényleges tenni akarást. Érzékeli, hogy sokak számára a hazaszeretet csupán az ősök dicsőségének felemlegetésében nyilvánul meg: „Egy majomcsoport egy égő tűzrakásra talált, melyet emberek hagytak az erdőben, örvendő tombolt körülte, de rárakni s azt új fával élesztetni elfelejtette. Mi lett belőle? Pislogott egy darabig a szeretett tűz, de lassankint elaludt, búsan sompolyogtak el helyéről a gyáva majmok. Hazámfiak! Nem így vagyunk-e mi eleink dicsőségével? Lángol az orcánk annak emlegetéseiben, dobog szívünk Zrínyi nevére, s tapsolunk a játékszínen a magyar dicséretének, de – fát aligha keveset nem rakunk a tűzre.” (Fáy, 1978, 56. p.), de viszont a „...nemzeti játékszínen s közhelyeken féktelenkedvén, bélyegzik nemzetjüket, s mégis azt az

idegenektől vakon kívánják tiszteltetni.” (Fáy, 1978, 115. p.).

Az udvar

A királyi udvarokban uralkodó gyakorlatot ismertető mesék szintén tanulságosak, hiszen egy kívülálló szemével láttatják a Habsburg Birodalom korabeli vezető rétegeinek ténykedését, élesen bírálva a felső kör bizonyos szokásait és mechanizmusait. „...de mégis két tetemes hibája elárulta, hogy nem királyságra szülte nemét a természet, tudniillik. ha leereszkedett – a közrend közé vegyült, ha méltóságot meredezett – dölőfős lett. Figyeljete ezen ujmutatásomra, emberesmergetők, s nem fogtok hibáztatni annak megítélésében: ki született nagy polcra, ki nem?” (Fáy, 1978, 120. p.) A szegénységet nem érti, akinek van, és azt is könnyen elveszejt: „Hány dús mosolyogja a szegény sorsát, midőn ez kétség közt hányatik, gyakran oly csekélységért, melyet amaz ledéren egy kártyafigurára feltesz!” (Fáy, 1978, 129. p.). Rámutat, hogy a hízelgőké a világ: „a mai világban gyakran jobb kenyér a tányérnyalóság a hív szolgálatnál” (Fáy, 1978, 45. p.), „Szomorú a hűtelen barát, de az unalmas tányérnyaló is nem kis teher.” (Fáy, 1978, 50. p.), Akik azonban rendesen szolgálnak, nem tudnak tányért nyalni: „Sok vitéz udvarolni nem tud, de bevág ám a quarréba; sok munkás s egyenes szívű polgárja hazájának és királyának csuszamlak az udvarok síkos padozatján.” (Fáy, 1978, 117. p.)

A bécsi udvar Magyarországról nézve a titokzatos, átláthatatlanul szövevényes, intrikáktól terhes hatalmi küzdelmek terepének tűnt fel, amely minden lehetséges módon a különböző nemzeti törekvések elgáncsolására vagy egymással történő sakkban tartására törekedett. Vinkelman csattanós válasza az értéktelen emberek felmagasztalására példa: „Vinkelman elragadtatva csodálta Clemens múzeumában a Tassót. – Mit tudsz bámulni egy fej nélkül való deréktól, – kérdi tőle gúnnal egy értetlen idegen nagyúr. – Barátom! – felel a szépművész, végig tekintve a tudakozón – Hány fejetlen derekat bámul a világ! amely annyit, mint ez, nem ér?” (Fáy, 1978, 44. p.) Az igazság temploma című allegóriában rámutat az udvar körülményeskedő magatartására, a dolgok túlbonyolítására: „Az igazság templomának kulcsa még Minerva idejében elveszett. A hajdani kor minden lakatosai próbálgatták erejüket egy kulcs elkészítésén. Mesterséges tollak, lyukazatok, görbítések látszottak a mestermíveken, de velek nem nyílt az ajtó. – Bárdot ide s fokosokat! – kiált végre a pórserg – Erő kell oda, ahová a mesterség nem hathat! s befeszült, beszakadt volna a szent küszöb, ha azt az isteni kéz nem tartotta volna. – Megállj! Így kiált a gyűlevész néphez egy felhő közepéből Minerva – Itt a kulcs! s leereszkedvén a templom ében ajtajához, azt a bámuló művészek láttára egy hitvány szeggel nyitja ki. – Nincs az igazság oly nagyon elzárva előtted ember – így szól - mint véled, s éppen azért nem találod azt, hogy igen mesterségesen keresd!” (Fáy, 1978, 42. p.)

Az udvar motívum általában az állatokra vetítve jelenik meg, vezetője mindig az oroszlán mint király, utána a rangsorban a medve következik, aki azonban már nem rendelkezik olyan tulajdonságokkal, amelyek egy uralkodót kiemelhetnek környezetéből. A róka a ravasz, a majom a piperkőc embereket, a pióca az élősködőket jeleníti meg. Az udvar különböző karaktereit górcső alá véve Fáy kíméletlenül ostromozza az urakat elvtelenül kiszolgáló jellemteleneket, akik csupán saját hasznukat szem előtt tartva a felsőbb akarat önálló koncepció nélküli végrehajtói. „Beh alacsony lélek fér abba, aki a közösségben

nyereséget keres.” (Fáy, 1978, 38. p.), „Beh szárazon maradnának legszebb tetteink, ha a haszonlesést levonnánk belőlük.” (Fáy, 1978, 42. p.) Rendszerében az alá-fölrendeltségi viszony tartópillére az őszinte hűség és semmi esetre sem a szolgálalkúság. Fontosnak tartja, hogy az ember elkötelezett legyen uralkodója iránt, de nem azonosíthatja magát vakon annak érdekeivel.

Az udvarral kapcsolatban Fáy leszögez több olyan tény, amely a magyar társadalmat régebb óta foglalkoztatta, ám mégsem sikerült ellene egységesen fellépni. Az arisztokrácia döntő része Bécsben, hazájától és anyanyelvétől elszakítva élt, Magyarországról csak mint jövedelemforrásról vett tudomást. Ennek az lett a következménye, hogy az országban megtermelt érték, ahelyett, hogy Magyarország fejlődését szolgálta volna, jórészt Bécsbe áramlott és az ottani mágnások vagyonát gyarapította. Fáy felhívja a figyelmet arra is, hogy a Bécsben élő, magukat magyarnak tartó, de minden tekintetben az udvarhoz alkalmazkodó politikusokra nem lehet számítani a reformellenzék céljainak megvalósításáért folytatott küzdelemben. Jóslata beteljesedett: a szabadságharc idején V. Ferdinánd, majd I. Ferenc József az arisztokrácia többségét a maga oldalán tudta megőrizni. Így történhetett meg az, hogy olyan emberek, mint Franz Ottinger és Franz Lamberg magyarnak vallották magukat, noha valójában a dinasztia érdekeit szolgálták. Ezt a jelenséget Az oroszláncolykók története példázza: „Egy oroszlán kölykét ellopták anyjától, s egy úr udvarában kutyaként nevelték fel. Egykor rést veve magának a vad, s visszaszökék szüleihez. Örvendve fogadták elébb ezek, de majd elszomorodtak, lassadán kitapogattván nevelt erkölcséit. – Fiam, fiam! – így ordít búsan az oroszlán atya. – Formád ugyan az enyém, de farkot csóválsz, törleszkedel, legyet kapkods, szunnyad szügyödben nemed s erőd büszke érzete – formád az enyém, de hitvány kutya vagy, fiam!” (Fáy, 1978, 116. p.) A kizsákmányolás jelensége is részben Bécs bírálataként értékelhető, hiszen ezért felelősségre vonható az udvar is, csakúgy, mint az arisztokrácia. „...be soknak vetettél, jó szántó vető ember! – így sóhajt – hát még hánynak fogsz aratni!” (Fáy, 1978, 90. p.)

Az országgyűlés

A reformkor legfontosabb politikai intézménye a rendi országgyűlés volt. Több esetben Fáy is megjelent ezeken, mint Pest megye követe. A reformellenzék vezéralakjai közé számított, hatása az 1830-as évek második felében volt a legjelentősebb.

Az országgyűlések ügymenete korszerűtlen és nehézkes volt: „a civakodó tanácskozás még közelébb ejt

azon veszélyhez, melynek elhárításán tanácskoztok” (Fáy, 1978, 128. p.). A törvényjavaslatok gyakran csak több éves tárgyalás után kerülhettek elfogadásra. Ez az értelmetlen halogatás jelenik meg például a varjak gyűlésének leírásában: „A varjak gyűlést tartottak. – No, mit végeztetek? – kérdé egy visszatérőt a szarka. – Azt, hogy a jövő gyűlésen fogunk végezni.” (Fáy, 1978, 30. p.) Részletesen elemzi a gyűléseken

megjelenők viselkedését, véleményalkotási szokásait: „Az egerek bosszút esküdtek a macska ellen. Még tartott zsinatjok, a hetyke láрма és fenyegetődzés, amint a szegről a gazda sipkája közibe pottyant. Rezzelve szaladt széjjel a pórserég. – Sipkához szokjunk elébb – mond egy okosabb, megtérve a tévedésből: – míg macskával mernénk szembeállani.” (Fáy, 1978, 128. p.) Legszembetűnőbben a tekintélyelvűséget ítéli el, annak több formáját is felvázolja és mindegyikkel szembehelyezkedik. A kortekintély elvét elutasítja, de kíváncsún tartja, hogy a vezető pozíciókat idősebb egyének töltsék be: „– Látom én, hogy csak friss, tüzes tette való az ifjú, a hosszas kitűrésű munka kormányán pedig tapasztalt öreg üljön.” (Fáy, 1978, 62. p.). Pellengérre állítja az autoriterizmusnak azt a fajtáját is, amikor a hallgatóság nem a megismert álláspont, hanem csupán a felszólaló személye alapján dönt. Nem tartja helyesnek azt sem, hogy az erősebb pozícióval, nagyobb hatalommal bíró személyek hozzászólásait a gyűléseken nagyobb hangsúllyal veszik figyelembe, mint a kevésbé ismert szónokok megnyilvánulásait. „A rókát bosszantotta, hogy a négylábúak gyűlésében ritkán állta meg legkiszámoltabb tanácsa is; mihelyt száját nyitja, azonnal vagy az oroszlán dörögte, vagy a medve morogta le, a kisebbek pedig a nagyok után gúnyosan kikacagták. Mit gondol? megszólítja a tetemes bikát: – Uram! neked félelmes szarvad s mutatós tested van, nekem pedig eszem; álljunk össze! – Úgy lőn, rókánk a bika szájába adja a maga tanácsait, melyeket ez a gyűlésben nagy méltósággal kibőg – szemet, száját tát minden, helybehagyást intnek felülről, tetszést harsognak alólról a vadak: csupán a gonosz róka mosolyogja a dolgot. Higgyétek el, barátim, nem azonegy a tanács minden szájban. Tapasztalám, hogy nyer fontban és sikerben, amint adója nyert hasban, testben és hatalomban.” (Fáy, 1978, 90. p.),

Szintén ebbe a körbe sorolhatók azok a mesék, amelyek azt mutatják be, hogy a többség minden esetben, sokszor kellő megfontolás nélkül követi azt, akit vezérének elismer. „Hány munka kiálltatik, trombitáltatik ki, amelynek csak a szerzőjét esméri a trombitás!” (Fáy, 1978, 107. p.). Ha befolyásos ember mozgatja a dolgokat, azzal nem mer senki szembeszállni. Aki nem firtatja az erejét, nem becsülik: „kis állat bíz ő, mert csak növénnel él, s nem ragadoz. Nem így íté-e a pórtság?” (Fáy, 1978, 89. p.) A gyűlések így gyakorlatilag néhány karizmatikus egyéniség szerepvállalásától függően hoznak döntéseket: „A házi ebecske egy éjjel unatlan csevegett a tornácban. – Mi baj van? – így szól a kimenő gazda hozzá? – Biz én magam sem tudom, gazdácskám – felel a kis mopsz. Hanem hallom, hogy a nagy komondorok a helységben ugatnak. Ők tán csak nem tennék ok nélkül. Helyes! Éljen! igazán beszél X úr! nem

engedjük! szokott hangok a gyűlésekben, s ím az oka.” (Fáy, 1978, 59. p.) Utal arra is, hogy ezek a vezérré váló egyéniségek sokszor nem is a legmegfelelőbb, legalkalmasabb személyek az adott posztra; a valóban széles látókörrrel és helyes politikai érzéssel rendelkező államférfiakat ezek nem egyszer háttérbe szorítják. „– látom én, hogy mások gyűléseiben is csakúgy van a dolog, mint nálunk, hogy a leghitványabbak fecsegnek legtöbbet, s tőlük nem is szólhatnak az okosabbak” (Fáy, 1978, 74. p.)

A tisztviselők

Ez a szó a reformkor embere számára elsősorban a vármegye szolgálatában álló, részben időszakosan választott, részben bérért alkalmazott embereket jelentett. A helyi igazgatás tényleges hatalommal bíró irányítóit, az alispánokat és a szolgabírákat a megyegyűléseken választották, de emellett a vármegyék rendfenntartó egységeket, csekély jelentőségű egészségügyi szervezetet és kis létszámú adminisztratív feladatokat ellátó személyzetet is fenntartottak. Ezen kívül meg kell említenünk a bíróságok munkáit segítő hivatalnokokat, a mindennapi életben elsősorban a megyei bíróságoknak és a kerületi tábláknak jutott kiemelkedő szerep. A kormányshékek munkáját nem támogatta nagyobb létszámú hivatalnoki gárda, ez lehetővé tette a vármegyék fokozottabb önrendelkezését. Fáy tisztviselőknek szóló mondanivalójának legfontosabb megállapítása az, hogy mindenkinek arra kell törekednie, hogy hivatalát becsületesen ellássa, ténykedésével a közügyek előmozdításán fáradozzon és ne csupán nagyravágyásának eszközeként használja azt.

Érdekesek fejtegetései az öreg tisztviselőkkel kapcsolatban. Egyrészt elhatárolja magát attól, hogy valaki érdemének tüntesse fel hivatalokban végigszolgált éveinek számát: „sok öreg tisztviselő, ki harminc esztendei szolgálatjával kérkedik, s érdemet tulajdonít magának azzal, hogy huzamos ideig volt nyűg a hivatalon.” (Fáy, 1978, 123. p.) Arról a jellemző magatartásról sem felejtkezik meg, hogy számos öreg hivatalnok szinte félti hivatalát, s attól tart, nélküle az működésképtelenné válna: „Nevetséges azon fuvaltságok sok öreg tisztviselőnek, melynél fogva erősen hiszik, hogy halálok vagy elmozdítások, kipótolhatatlan leszen. Izmos fiatal által gyakorta még nyer a hivatal, friss erőgyorsaság s munkás hév lépven az unott tehetetlenség helyébe.” (Fáy, 1978, 104. p.) Fáy leszögezi, hogy sok esetben hasznosabb bizonyos pozíciókat inkább fiatal emberekre bízni. Élesen kikel a korrupció ellen, amely nem volt idegen a kor vármegyei elitjeitől.

Elvtelenségként értékeli a közvagyon magáncélokra történő kisajátítását: „Az én uracsám azon számos ezrek közül való volt, kiknek hivatalbeli tiszték és világi nemes elhatároztatások – concoquálás vala.” (Fáy, 1978, 82. p.); „– Be munkás madár az a harkály! – így szóla a csóka a rigónak. – Egész nap hallom kopogását: kétségkívül valami

jeles odún dolgozik, amilyen még erdőkben nincsen. – Azt hiszed? – mosolyog a rigó. – Hitvány férgeket keres a fakérgen, melyekkel az éhkoppot elűzhesse. Fenyvesi úr ír, olvas, mécsez, tán majd mesterdarabbal lepi meg a hazát? korántsem! konyhára munkálkodik.” (Fáy, 1978, 83. p.)

Számos tehetségtelen és arra méltatlan ember emelkedik viszonylag magas, képességeit meghaladó pozíciókba: „A róka bíróságért esdekle a négylábú állatok között. – Esze van, mondának pártfogói. Igenis ravasz fortélyokra – felelének ellenzői. – Az igazat ki fogja mondani, mert bátor – mondának azok. – Úgy van, az orozó lopásokra – felelének ezek. – Nincsenek körmei a ragadozásra, sem agyara a vágásra – szólának amazok. – De farkat csóvál, vagy megharap – viszonzák ismét emezek – Igen, igen uraim! – szólának végre sugdosva a pártfogók -, de lyuka mindig tele válogatott aprómarhával, meg fogja bírni a traktátat. Ugye? már az más! – leve rá a felelet – s bírónak téteték a csirkéző róka.” (Fáy, 1978, 78. p.) A palóc című meséjében arra buzdít, hogy a tehetség nélkül felkapaszkodó inkább maradjon lent: „A törpe palóc egy dombra állott fel. Óh, beh kicsinynek látszol! – kiáltanak társai. Magosabbra méne. – Most még kisebb vagy! – mondának azok. Ekkor a Mátra kellő csúcsára mászván fel: – Hát most milyennek látszom? – ordítoza büszkén. – Most már éppen nem is látszol -, felelének társai, kik közül egy okosabb, maradj köztünk a földön, úgymond, úgy legalább látszol valaminek. Így vannak a csekélyek a nagy hivatalokkal.” (Fáy, 1978, 67. p.); „Amely tiszt mindig rovason tartja a maga érdemeit, s jutalmait maga szabogatja, menjen napibéresnek; de a közhivatalokat ne bitangolja, se a becsület fokain ne fukarkodjék.” (Fáy, 1978, 113. p.) Fáy ezt két szempontból sem tartja helyesnek: egyrészt a hivatalok hatékony működése is nehézkesebbé válik, másrészt az érintett hivatalnok presztizsét is csökkenti, ha nem tudja megfelelően ellátni feladatait, nem viszik előbbre a fejlődést. „Tisztviselők! mit ér tüzetek, ha csak annyi a gondotok reá, hogy kezetek alatt el ne aludjék? Közjóra s haszonra lobogtassátok azt, s ez legyen maradó dicsőségtek a többi múlt helyett!” (Fáy, 1978, 92. p.), „oly kártékony állatnak, mely csak emészteni él, sok volt születni is!” (Fáy, 1978, 125. p.)

A rendek

A reformkorban Magyarországon még mindig a régen elavult feudális társadalmi berendezkedés kései formái határozták meg a társadalom szerkezetét. Ebben a modellben a politikai vezető szerep és a földbirtoklás joga kizárólag a rendek számára volt biztosított. Ebbe a fogalomba beletartozik minden kiváltságos osztály: a nemesség, a polgárság, az egyház, sőt a köztes rétegeknek nevezett csoportok is (kunok, jászok, hajdúk, székelyek). A magyarországi feudalizmusban azonban alapvetően a nemességet jelöli a szó, mivel a rendi kiváltságokkal rendelkező csoportok közül vitathatatlanul a nemesség súlya volt a döntő.

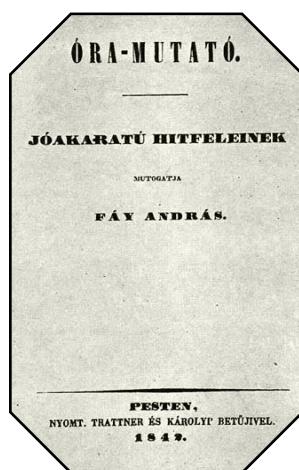
Fáy elfogadhatatlannak minősíti, hogy olyan emberek kezében összpontosuljon nagyobb hatalom, akiknek valamelyik őse több évszázaddal korábban megszerezte a nemesi oklevelet, biztosítva ezzel családja jövőjét. Ezzel szemben a személyes érdemen alapuló rendszer bevezetését itéli szükségesnek. Végképp elfogadhatatlan számára az, hogy a nemességen belül az határozza meg az egyes családok hierarchiáját, hogy melyiknek származik régebből nemesi oklevele. Kikel az ellen is, hogy számos olyan nemes úr élt az országban, akiket csupán ősi oklevelük emelt ki a tehetségtelenek sorából, de valójában komolyabb funkció ellátására teljesen alkalmatlanok voltak. Üres fejű, csak a kutyabőr adja

a rangját: „Egy nemes származásában kevélykedő, de üres szívű s fejű, gögösen sétálgatott folyosóján fel s alá, s hetyke kényből nyugovó házi ebét megrúgta. – Ne bánts, gazdám, a kutyabőrt! – morog felköltében a házörző. – Ez takarja minden kincsed, becsed, érdemed.” (Fáy, 1978, 75. p.), „– Ejnye, öcsém – felkiált, átkot morogva a verbunkos – miért nem maradtál ülve? akkor generálisnak szántalak – most látom, nem érsz egy ütöt taplót! Hánytól nem kérdehetnénk ezt minden karban: öcsém, miért nem maradtál ülve?” (Fáy, 1978, 127. p.) Elutasítja a nemességre annyira jellemző rangkórságot is: „A juhász juhait úsztatta. Sok fáradságába került neki ugratni őket a folyónak, míg végre a kolompos után az egész nyáj megerede. – Úgy-e nagy a nép előtt tekintetem? szól a kolompos hiú göggel a juhászhoz. – Az ám, kolompodé, felelt ez. Ekkor más kosra kötö kolompját, s emez után úszék a nyáj vissza. Nevetem azoknak gögijét, akiknek a hivatal ad díszet, s nem ők ennek, s mégis eléggé hiúk, ha mások hajlongnak előttük, elfeledni ezt, hogy más a hivatal, más a személy!” (Fáy, 1978, 61. p.), „Beh sok uracskának, aki előtt hajlong a pórság, köntösére van varrva az érdeme.” (Fáy, 1978, 61. p.). A nemesség fölösleges reprezentációjával is szembehelyezkedik, mivel értelmetlenül nagy jövedelmeket emészt fel.

Összegzés

Fáy András írásaiból a küldetési ember alakja bontakozik ki, s teszi mindezt végtelen alázattal, a jobbítás igényével és példamutató szerénységgel. Igazán csak egy feladatot tűzött ki maga elé: a haza szolgálatát. Törekvéseit önéletírásában a következőkben fogalmazza meg: „...mi visszaemlékezéseimnek egyik főgyönyörét képezi, hogy gróf Széchenyi Istvántól és Kazinczy Ferentől kezdve, le egészen a legújabb politikai, irodalmi és társadalmi notabilitásokig, mindnyájának részint bizalmát és méltatását, részint belső barátságát voltam szerencsés bírhatni.”

És az üzenet a jelenkornak: „Ki úgy hal meg, hogy nem a jövőtől várja érdemei megszerzésének alkalmát, hanem minden napját egy-egy szerzett érdemmel zárja be, az méltó, hogy kortársai megsirassák s a jövő kegyelettel függjön emléken!” (Jókai Mór: Írói arcképek. Fáy meghalt! 1864; Unikornis Kiadó, Budapest, 1993, 262. p.) „Akinék tehetségében áll, úgy illik, hogy e jeles hazafi írónknak, minden munkáit ismerje, de ha egyéb munkáit nem szerezhethé meg, legalább meséit bírja!” (Vasárnapi Újság, 1854–1860)

Rövid összefoglaló a MÁJT TDK félévi programjairól

Február 22.: Demonstrátori találkozó, TDK alakuló ülés

A Tudományos Diákkörök programok ebben a félévben is az alakuló üléssel kezdődtek. Egy pár szót azért érdemes ejtenem erről is, hiszen itt dől el az elkövetkező szemeszter programja, az, hogy milyen előadásokat fog szervezni a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék TDK-ja.

Február 29.: Balogh Elemér - Mezey Barna - Kukorelli István: Kerekasztal-beszélgetés az Alaptörvény és a történeti alkotmány kapcsolatáról

Első meghirdetett programunk egy igazán aktuális kérdéssel foglalkozott: a TDK által meghívott előadók egy kerekasztal-beszélgetés keretében mondhatták el véleményüket a jelenlegi Alaptörvény és történeti alkotmányunk viszonyáról. Az estét Képesy Imre PhD-hallgató moderálta, aki folyamatosan haladt az

egyszerű, alapkérdések felől (pl.: Mi is az a történeti alkotmány?, Meddig tart a történeti alkotmányunk időbeli hatálya?) a komolyabb értelmezést igénylő kérdések felé (pl.: a '89-es módosításokkal létrejött alkotmányt elismerjük-e, és ha igen, vajon része-e a történeti alkotmánynak?). Az előadók mondhatni „előre olvastak a hallgatóság gondolataiban”, hiszen nemcsak, hogy nem maradt megválaszolatlan kérdés, hanem személy szerint minden, a beszélgetés alatt felmerülő kérdésem azelőtt megválaszolták, hogy azt bárki fölvetette volna. Továbbá olyan tényekre hívták fel a figyelmet, amelyek lényegesek, ennek ellenére nem biztos, hogy mindenki számára egyértelműek (pl.: miért nevezzük az Alaptörvényt Alaptörvénynek). Számomra az tette igazán élvezetessé a beszélgetést, hogy a három előadó véleménye több kérdésben nem egyezett meg, sőt igazi vita alakult ki közöttük például annak kapcsán, hogy milyen viszony áll fenn a történeti alkotmány és az Alaptörvény között.

Külön örömünkre szolgált, hogy az Aula Magnát megtöltő hallgatóság soraiban mind a fiatal joghallgatók, mind a tapasztalt jogászok, sőt még „külsős” érdeklődők is helyet foglaltak. Amikor körbepillantottam az előadás során, mindvégig mosolygó, érdeklődő, figyelmes arcokat láttam. Bízom benne, hogy még sok ilyen tartalmas és izgalmas programban lesz részünk a félév során!

Március 7.: Horváth Attila: Kereskedelmi jog a századforduló óta

Minden joghallgató legkésőbb MÁJT szigorlatra való felkészülés alkalmával találkozik a kereskedelmi jog történetével. Azonban kevesen kapják fel a fejüket, hogy mennyi érdekesség is rejlik ebben a témában. Mert hogy rejlik, azt megtapasztalhattuk március 7-én Horváth Attila Tanár Úr előadásában. Hallotta már a kedves Olvasó, hogy az első spekuláns Egyiptomi József volt, hogy honnan ered a

„csak a saját szakálladra üzletelj” kifejezés, illetve, hogy hogyan lehet meggazdagodni egy óra alatt, mint ahogy azt Rotschild báró tette? Ezekre a kérdésekre mind-mind választ kaptunk a másfél óra leforgása alatt egy humoros, elgondolkodtató, minden pillanatában izgalmas elbeszélés keretében. Olyan dolgok hangzottak itt el, amire egy rendes szeminárium keretében nem mindig van lehetőség, hiszen a világtörténelem érdekességein volt a hangsúly, nem csak a szorosan vett magyar jogtörténeten.

Ajánló a további programjainkhoz

Ezen összefoglaló célja többek között az is, hogy felhívjam a Kedves Olvasó figyelmét, milyen programokra lehet számítani a félév további Tudományos Diákköri ülésein!

A március 21-i TDK meghívottja Sólyom László Professor Úr, aki az alkotmánybíráskodás múltjáról, jelenéről és jövőjéről fog előadást tartani az Aula Magnában.

Egy héttel később (március 28-án) Bertényi Iván Professor Úr fog beszélni az államcímer változásairól. Április 27-én az érdeklődők ellátogathatnak a tököli Fiataikorúak Büntetés-Végrehajtási Intézetébe és betekintést nyerhetnek az intézet működésébe, rendszerébe. Felhívom a Kedves Érdeklődők figyelmét, hogy az intézménylátogatáson való részvétel előzetes regisztrációhoz kötött!

A magyar alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók idén is próbára tehetik tudásukat, hiszen megrendezésre kerül a lassan hagyománnyá váló You MÁJT Win! nevű tanulmányi verseny. Ráadásul az első három helyezett egy-egy alapvizsga jelessel lehet gazdagabb, csak hogy egyet említsek a sok értékes nyeremény közül. A versenyen minden évben rengetegen indulnak, így aztán nincs hiány izgalomban, még a nézőközönség részéről sem.

Áprilisban a demonstrátoroké lesz a reflektorfény: a 2013. évi OTDK-ra készülve prezentáljuk dolgozatainkat.

Remélem, ez a rövid áttekintés mindenkiben kedvet ébreszt ahhoz, hogy részt vegyen a félév további programjain. Szeretettel várjuk a régi és új érdeklődőket egyaránt! A részleteket megtaláljátok a www.majt.hu honlapon!

Írta: Palguta Virág

AZ ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉKE

CZIKKÍRÓ PÁLYÁZATOT HIRDET

AZ ALÁBBI TÉMÁKBAN:

1. ÍTÉLKEZÉS A KÖZÉPKORBAN

**2. AZ UDVARI BOLOND EGY NAPJA
(NOVELLA)**

LEADÁSI HATÁRIDŐ:

2012. ÁPRILIS 20.

A PÁLYAMŰVEKET ELEKTRONIKUS FORMÁBAN A MAJTSDK@GMAIL.COM CÍMRE VÁRJUK!

A LEGJOBB TANULMÁNYOKNAK MEGJELENÉST BIZTOSÍTUNK
A JOGHISTÓRIA MAGAZINBAN, VALAMINT A LEGJOBB HÁROM TANULMÁNY SZERZŐJE
ÉRTÉKES KÖNYVCSOMAGOT NYERHET!

TOVÁBBI INFORMÁCIÓK: WWW.MAJT.HU

Miért gyere MÁJT TDK-ra?

- mert magyar jogtörténeti diákkörünk az értékes tudományos munka és a jó hangulatú együttlét sajátos ötvözete
- a tanulságos előadásokból és programokból olyan plusz információkkal gazdagodhatsz, amelyek további tanulmányaid és munkád során segítségére lehetnek
- lehetőség nyílik az egyetemi oktatók személyes megismerésére és a velük való kötetlen beszélgetésre
- az egyetemi kavargásban nyersz egy biztos pontot, egy „békés szigetet”, ahol egy szűkebb baráti csoportban dolgozhatsz, gondolkozhatsz, valamint nyerhetsz értékes tanácsokat a felsőbb évesektől az egyetemi életben való eligazodáshoz
- bátorítunk az együtt gondolkodásra, a vitára, a tudományterülettel való mélyebb foglalkozásra, publikálásra akár szóban a TDK ülésein, akár írásban a Joghistoriában

**tudomány • barátság • programok • vitakör • MÁJT TDK
minden héten szerdán 18 órakor**

Figyeld programjainkat a **www.majt.hu** –n, a tanszék hirdetőtábláin vagy a **Facebook** oldalunkon!

IMPRESSZUM

Kiadó: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék

Felelős szerkesztő: dr. Gosztonyi Gergely

ISSN: 2062-9699

Szerkesztette: Losonczy Eszter

Munkatársak: Barta Áron, Ihász Péter, Kepler Norbert, Körmendi Tamás, Mireisz Tímea, Nikula István, Losonczy Eszter, Palguta Virág, Rácz Anna, Szabó Anna, Tóth Boldizsár, Szeredi Kristóf

Tördelés és korrektúra: Losonczy Eszter